

Д. М. Голда, В. А. Труханов

Вавилов Микола Іванович

ВАВИЛОВ Микола Іванович (13(25). 11. 1887, Москва – 26. 01. 1943, м. Саратов, РФ) – фахівець у галузі генетики та селекції рослин. Академік АН СРСР (1929), АН УРСР (1929), ВАСГНІЛ (1929; 1929–35 – її президент, 1935–40 – віце-президент). 1926–35 – чл. ЦВК СРСР. Іноз. чл. низки АН. Ленін. премія (1926). Золота медаль ім. М. Пржевальського АН СРСР (1925), Велика Золота медаль Всесоюз. с.-г. виставки (1940). Закін. Моск. с.-г. інститут (1911). У 1910 працював на Полтав. дослід. полі (нині Полтав. дослідна станція). 1911 В. брав участь у роботі 1-го Всерос. з'їзду селекціонерів у Харкові. Працював на селекц. станції, керованій Д. Рудзинським, у Бюро прикладної ботаніки та Бюро мікології і фітопатології у С.-Петербурзі. Стажувався за кордоном. 1917–21 – професор кафедри генетики, селекції і спец. землеробства Саратов. університету. Від 1921 – зав. Відділу приклад. ботаніки і селекції, реорганізов. 1924 у Всесоюз. інститут приклад. ботаніки і нових культур, а 1930 – у Всесоюз. інститут рослинництва (ВІР, 1924–40 – його дир.). 1923–29 очолював Держ. інститут дослід. агрономії, 1930–40 – Генет. лаб. (згодом Інститут генетики АН СРСР). Розробив осн. положення теорії імунітету рослин до захворювань; сформулював закон гомолог. рядів у спадковій мінливості, що дало можливість зрозуміти шляхи еволюції рослин. світу. Зібрав унікал. колекцію зразків місц. дикої та культур. флори понад 30-ти країн світу, встановив геогр. центри походження більшості культур. рослин та осередки первин. землеробства, де переважно концентруються найцінніші для селекції форми. До 1933, коли почала діяти заборона на виїзд з СРСР, побував у 59-ти країнах, здійснив велику кількість експедицій, зокрема до маловідомих європейцям регіонів Ірану (1916), Афганістану (1924), країн Пн. Африки та Сирії (1926–27), Ефіопії (1927) та ін. Розробив теор. основи селекції рослин, заклав основи сортовипробування польових культур. Розвивав генетику й селекцію в

Україні. 1926 на його вимогу Наркомзем УСРР дав згоду на організацію побл. Харкова Укр. станції Всесоюз. інституту приклад. ботаніки та нових культур. Надавав великого значення селекц. роботі з озимою пшеницею. Шляхом спец. схрещування твердих пшениць, привезених В. з експедицій, в Укр. інституті рослинництва виведено цінний сорт пшениці Харківська 46. Привезена В. з Палестини тверда пшениця – осн. компонент озимої пшениці Київська, виведеної укр. селекціонерами. В. – засн. Крим. помолог. станції. 1931–40 – президент Всесоюз. геогр. товариства. Організатор і кер. експедицій для вивчення культур. флори СРСР. Нач. Комплекс. експедиції Наркомзему СРСР у зх. р-ни України і Білорусі. Побував на Буковині та Прикарпатті, обстежив деякі р-ни Закарпаття, де виявив велику кількість місц. зразків жита, пшениці, ячменю, вівса, реліктової пшениці полби. Організував дослідну станцію з розповсюдження культур. рослин у Карпатах. 1940 В. заарешт. під час експедиції в Чернівцях, безпідставно звинувач. у шпигунстві та саботажі рад. агрокультури. Засудж. до смерт. кари, заміненої на ув'язнення. Загинув у саратов. в'язниці, реабіліт. 1955 (посмертно). Ім'ям В. названо Полтав. дослідну станцію, на будівлі якої 1977 встановлено мемор. дошку; Укр. товариство генетиків і селекціонерів, низку наук. установ, вулиці міст України. 1965 АН СРСР встановила премію ім. В., згодом ВАСГНІЛ – Золоту медаль ім. В. 2002 до 115-ї річниці від дня народж. В. перед будівлею Полтав. аграр. академії йому відкрито пам'ятник.

Основні праці

Избранные труды. Т. 1–5. Москва; Ленинград, 1959–65; Избранные сочинения: Генетика и селекция. Москва, 1966; Избранные произведения: В 2 т. Ленинград, 1967; Вибрані твори. К., 1970; Пять континентов. Москва, 1987.

Рекомендована література

1. Дубинин Н. П. Н. И. Вавилов как генетик // Генетика. 1968. Т. 4, № 3;
2. Харкевич С. С. Вчення М. І. Вавілова про походження культурних рослин. К., 1969;
3. Резник С. Е. Дорога на эшафот. Париж; Нью-Йорк, 1983;
4. Моргун В. В., Труханов В. А. Життя, віддане науці: До 100-річчя з дня народж. академіка М. І. Вавилова // Вісн. АН УРСР. 1987. № 10;
5. Бердишев Г. Д. та ін. Внесок академіка М. І. Вавилова у розвиток біології на Україні // Там само; Николай Иванович Вавилов (1887–1943). Москва, 1987;
6. Голда Д. М., Бердышев Г. Д. Николай Иванович Вавилов: К 100-летию со дня рожд. // Очерки истории естествознания и техники. 1988. № 34;
7. Поповский М. Дело академика Вавилова. Москва, 1991;
8. Резник С. Правда и ложь о Вавилоне и Лысенко // Вопр. истории естествознания и техники. 1993. № 2;
9. Суд палача. Николай Вавилов в застенках НКВД: Биогр. очерк. Москва, 1999.

Бібліографічний опис:

Вавилов Микола Іванович / Д. М. Голда, В. А. Труханов // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-32801>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).